

Motivačné činitele hydroným v Slovenskom raji

Andrea Goóťšová

Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

Slovenský raj predstavuje územie s veľkou prírodovednou a krajinársko-estetickou hodnotou a vysokou koncentráciou prírodných javov. Opisované územie sa nachádza v severovýchodnej oblasti Slovenského Rudohoria, v jeho geomorfologickom celku Spišsko-gemerský kras, ktorý pozostáva z Muránskej planiny a Slovenského raja, ktorý na západe hraničí s Nízkymi Tatrami, na severe s Hornádskou kotlinou, na juhu a východe s Volovskými vrchmi a na juhozápade so Stolickými vrchmi (Novotný – Tulis, 2005, s. 11). Veľmi hrubé ohraničenie opisovanej oblasti je možné vymedziť takto:

- zo severu – železničnou traťou Žilina – Košice, medzi zastávkami Vydrník – Teplička nad Hornádom;
- z východu – štátnou cestou Spišská Nová Ves – Hnilčík – Nálepko;
- z juhu – železničnou traťou Margecany – Zvolen, medzi zastávkami Nálepko – Červená skala;
- zo západu – štátnymi cestami na úseku Pusté Pole – Hranovnica – Hrabušice – Vydrník (Buza – Hric – Jiroušek, 1996, s. 6).

Vymedzená oblasť sa rozprestiera na ploche viac než 200 km² a v súčasnosti spadá pod správu okresov Spišská Nová Ves a Poprad.

Pôvodne bola celá táto oblasť veľkým plošným celkom, ktorú postupne toky riek a potokov rozkrájali na niekoľko väčších a menších plošín, z ktorých najznámejšie sú krasové plošiny Geravy, Pelc, Skala a Glac. Práve posledná spomenutá krasová planina tvorí centrálnu časť Slovenského raja a je rozčlenená po jej obvodě na rokliny: Sokolia dolina, Kysel, Kláštorňa rokline, Suchá Belá, Zadná diera, Piecky, Malý a Veľký Sokol a iné. Menšie toky po nich stekali a vytvorili za tisícročia pre Slovenský raj charakteristické rokliny s vodopádmi. Celý systém tak vytvárajú potoky, ktoré sa roztekajú od stredu planín na všetky strany. Slovenský raj takto tvorí sústavu plošín, ktoré sú rozdelené sústavou kaňonov a tiesňav, masívnych chrbtov a menších kotlín na okraji územia (Huňa – Kozák – Vološčuk a kol., 1985, s. 29).

Vychádzajúc z hydrografickej situácie v skúmanej oblasti, zisťujeme, že veľká časť Slovenského raja patrí do povodia Hornádu. Územie Slovenského raja tak odvodňujú väčšie toky: vlastný *Hornád* a jeho najväčší pravostranný prítok *Hnilec*. Hornád, ako hlavný tok chráneného územia, predstavuje alochtónny tok, čiže taký, ktorý nevzniká na území národného parku Slovenský raj, ale prichádza z cudzieho územia, a to už dosť vodnatý. Do oblasti ochranného pásma národného parku vstupuje pri Spišskom Štiavniku a z územia vystupuje pri Spišskej Novej Vsi. Vlastný Hornád odvodňuje asi tri štvrtiny územia Slovenského raja systémom väčších a menších potokov, z ktorých najvýznamnejšie sú pravo-

stranné prítoky: *Vernársky potok*, *Veľká Biela voda*, *Biely potok*, *Lesnica*, *Dubnica*. Z ľavostranných prítokov je nutné spomenúť *Vydrničanku*, ústiacu pri Hrabušiciach, a *Trstenný potok*, odvodňujúci rašelinisko pod severnými svahmi Zelenej Hory a Ihríka. *Tomášovský potok* odvodňuje územie pod Majerskou. Južnú časť Slovenského raja odvodňuje Hnilec, ktorý tiež predstavuje alochtónnu rieku. Na územie Slovenského raja vstupuje severne od železničnej stanice Vernár a vystupuje z neho pri obci Hnilec. Z jeho prítokov je nevyhnutné spomenúť *Spišský potok*, ktorý odvodňuje územie pod Ondrejiskom a Besníkom. Tok Hnilca medzi Dobšinskou Ľadovou jaskyňou a Stratenou preteká údolím kaňonovitého typu, nazývaného Stratenský kaňon. Pod vodnou nádržou Palcmanová Maša do Hnilca vtekajú prítoky pretekajúce osadami: Biele Vody, Havrania Dolina, Rakovec, Sykavka. Juhovýchodnú časť opisovaného územia odvodňuje *Železný potok* (povodie Hnilca), *Hlinica* a *Holubnica* (povodie Hornádu), no všetky uvedené toky vyúsťujú už mimo opisovaného územia.

Z hydrologického hľadiska možno Slovenský raj rozdeliť na tri oblasti:

- územie odvodňované do podzemia (Geravy, Glac, Skalka, Pelc),
- územie odvodňované tokmi vytvárajúcimi typické kaňony a tiesňavy,
- územie s povrchovým odtokom (Hric, 1991, s. 18).

Skúmané územie bolo, hoci nie súvisle a celoplošne, osídlené už od mladšej doby kamennej, čoho príkladom je aj neolitické sídlisko v lokalite Hradisko na Čingove. Príchod Slovanov do tejto oblasti sa datuje do 7. a 8. storočia, pretože vybudované opevnené sídliská sa neskôr začlenili do Veľkomoravskej ríše, o čom svedčia dôkazy na Zelenej Hore pri Hrabušiciach a na spomínanom Hradisku. Miestni obyvatelia využívali bohaté prírodné zdroje, venovali sa poľnohospodárstvu a dolovali železné a medené rudy, ktoré následne spracovávali. Intenzívnemu rozvoju ťažby rúd napomohla nemecká kolonizácia v 13. storočí, no najmä masívne využívanie drevenej hmoty z tunajších bohatých lesov na prípravu dreveného uhlia, ktoré bolo hlavným zdrojom energie. Baníctvo a hutníctvo napokon znamenalo vývoj celého regiónu. Zaoberali sa ním obyvatelia v Hornádskej kotline – lokalita Smižianska Maša, Hrabušice, kde ešte do roku 1883 boli tri funkčné hámre, ale aj obyvatelia Hnileckej doliny – Palcmanová Maša, Mlynky, Stratená, kde bolo hutníctvo hlavným zdrojom obživy (Buza – Hric – Jiroušek, 1996, s. 10).

Všetky spomenuté náležitosti súvisiace s charakteristikou Slovenského raja nadobúdajú svoju opodstatnenosť v zmysle naplnenia cieľa príspevku. Nielen geomorfológia územia, etnické zloženie obyvateľstva Slovenského raja a ich vykonávaná činnosť sa stali motivantmi pri utváraní hydroným. I mnohé ďalšie rozmanité vplyvy podnietili vznik ich pomenovaní, ktoré ilustrujeme konkrétne na názvoch vodných tokov v povodí Hornádu a Hnilca, no zameriavame sa tiež na nádrže a pramene v skúmanej lokalite, ako aj na najkrajšie prírodné javy – vodopády.

Skôr než pristúpime k demonštrovaní samotných názvov, považujeme za nevyhnutné zdôrazniť, že v hydronymii Hornádu majú frekventované zastúpenie práve názvy riek odvedené od osobných mien. Ozrejmeniu vzťahu medzi antroponymom ako motivantom hydroným sa už venoval J. Krško (2006, s. 326 – 336) v štúdiu *Antroponymá ako motivanty terénnych názvov a hydroným* a táto problematika stála aj v centre našej pozornosti (Goótšová, 2009, s. 97 – 102). Z toho dôvodu už nekladieme dôraz na jej opätovné bližšie

ozrejmienie, iba pripomenieme, že antroponymum ako motivant hydronyma má len sekundárnu (nepriamu) motiváciu, hovoríme o sprostredkovanej motivácii cez terénny názov. Napriek tomu, že pomenovanie obsahuje antroponymum, z čoho by sme mohli a priori uvažovať o posesívnom vzťahu, v hydronyme nie je zahrnutý vlastnícky vzťah (Krško, 2006). Do hry vstupuje deonymizácia, pri ktorej dochádza k strate formálnej a sémantickej súvzťažnosti medzi motivujúcim a motivovaným slovom. Hydronymum *Dudášova dolina* nepoukazuje na fakt, že ide o potok patriaci Dudášovi. Sekundárna motivácia iba vyjadruje, že názov potoka obsahujúci antroponymum preteká územím majiteľa, ktorého meno je obsiahnuté v terénnom názve.

Pri výskume sme zaznamenali hydronymá motivované toponymami nielen posesívneho charakteru, ale aj hydronymá, ktoré môžu mať s toponymom totožnú formu (motivantom), ale aj rozličnú formu, poukazujúcu priamo na hydronymum. Následne zistenie demonštrujeme vo vymedzených skupinách.

I. Hydronymá totožné s formou motivujúceho terénneho názvu

A. Hydronymá úplne totožné s formou motivujúceho TN (vrátane apelatívnych členov poukazujúcich na iné onymické sústavy – najmä na oronymiu):

Breziny, Kotlička, Zbojnícka, Suchá Belá, Rumanová, Píľanka, Veľký Sokol, Malý Sokol, Blajzloch, Dlhý Grúň, Kolínsky, Kamenná dolina, Jabloň, Kyseľ, Dubnica, Kopanec, Tiesňavy, Gubova dolina, Maryšina dolina, Gápeľ, Medvedia dolina, Grajnár, Hluchá dolina

Pri týchto hydronymách vyvstáva problém týkajúci sa komunikácie, keďže hydronymum a jeho motivant majú totožnú podobu. Súvisí to najmä s apelatívnou zložkou v názve vodného toku, ktorý tak priamo odkazuje na terénny názov nachádzajúci sa v jeho bezprostrednom okolí. Z toho dôvodu je pre komunikantov nevyhnutný ďalší kontext, ktorý bližšie špecifikuje zvolenú onymickú sústavu a spresní jej lokalizáciu.

B. Hydronymá totožné s formou motivujúceho terénneho názvu s elidovaným apelatívnym členom. Elipsa apelatíva má výhodu v tom, že ak ide o objekt ženského rodu (lúka, dolina), pri hydronyme ide o elidovanie komponentov *rieka, voda*. Ak ide o toponymický objekt mužského rodu (vrch, les), hydronymum má elidované apelatívum *potok, jarok*. Do tejto skupiny v rámci skúmaného priestoru zaraďujeme iba hydronymum *Boršov* („chýba“ apelatívum potok), ktoré bolo motivované terénnym názvom *Boršov*, kde je elidované apelatívum les.

C. Hydronymá s elidovaným apelatívnym členom (ide o elidovanie apelatívneho člena inej onymickej sústavy): VN. *Hlboká* (< TN. Hlboká dolina).

II. Hydronymá s odlišnou formou oproti motivujúcemu terénnemu názvu

Kozí potok (< TN. Kozí chrbát), *Dubinský potok* (< TN. Dubina), *Veľká Biela voda* (< TN. Biela dolina), *Štvrtocký potok* (< TN. Štvrtocká dolina), *Zelený potok* (< TN. Zelená hora), *Kláštorný potok* (< TN. Kláštorisko), *Majerský potok* (< TN. Majerská), *Sokolí potok* (< TN. Sokolia dolina), *Turník* (< TN. Zadný Turník), *Červený potok* (< TN. Červené skaly), *Suchý potok* (< TN. Suchý vrch), *Krčmársky potok* (< TN. Krčmárska), *Gačovský potok* (< TN. Gačovská skala), *Vrábľovský potok* (< TN. Vrábľová), *Dudášova dolina* (< TN. Dudášova), *Demianka* (< TN. Demianska dolka), *Knolská dolina* (< TN. Veľká Knola).

III. Hydronymá motivované ojkonymami

Vernársky potok (< ON. Vernár), *Gánovský potok* (< ON. Gánovce), *Hôrka* (< ON. Hôrka), *Hrabušický potok* (< ON. Hrabušice), *Vydrničanka* (< ON. Vydrník), *Tomášovský potok* (< ON. Spišské Tomášovce), *Dedinky* (< ON. Dedinky), *Dobšinská Maša* (< ON. Dobšinská Maša), *Havraní potok* (< ON. Havrania Dolina).

Pri týchto hydronymách sme postrehli, že niektoré názvy vodných tokov majú identickú podobu s motivujúcim ojkonymom. V komunikácii dochádza opätovne k neželanému javu, ktorý A. V. Superanskaja (1973) označuje ako onymická homonymia, ktorá vzniká krížením rozličných onymických polí (onymických sústav). Tento mikroštruktúrlny vzťah je nežiaduci, pretože, onymická platnosť vlastného mena (jeho príslušnosť ku konkrétnej onymickej sústave) je silno naviazaná na komunikačný kontext. J. Krško (2006) uvádza, že napätie sa v komunikácii rieši následne tak, že nová podoba hydronyma je utvorená odlišným topoformantom alebo je hydronymum vyjadrené adjektívom obsahujúcim v sebe motivujúce ojkonymum a apelatívum potok: *Rakovec* (potok) / *Rakovec* (osada).

IV. Názvy vodných plôch a prameňov

Pomenovania vodných nádrží, ktoré boli v skúmanej lokalite postavené, majú názvy motivované prevažne osadou, v blízkosti ktorej sa nachádzajú. Ilustrujúcim príkladom sú hydronymá *Rakovec* a *Palcmanová Maša*. Hydronymum *Rakovec* predstavuje menšiu účelovú vodnú nádrž na rieke Hnilec. V minulosti slúžila ako zásobáreň vody pre neďalekú elektrárňu v Rakovci, do ktorej prúdila voda podzemným potrubím. V súčasnosti je však vypustená a pre potreby cestovného ruchu sa nevyužíva. Pri názve vodnej nádrže *Palcmanová Maša* je nevyhnutné vychádzať aj zo širšieho kontextu, pretože je vybudovaná v oblasti, pre ktorú bolo typické hutníctvo a baníctvo. Napokon etymológia samotného názvu odzrkadľuje, že okrem motivácie ojkonymom je nevyhnutné zohľadniť aj mimojazykovú stránku hydronyma a vziať na vedomie aj funkciu telesa, ktoré bolo v blízkosti osady vybudované – *maša*. Tá predstavuje pec na výrobu železa, kde sa redukciami sideritov vyrábalo surové železo aj liatina, z ktorých sa odlievali pece, platne, rošty, gule do diel a pušiek a pod. Komponent *maša* sa zachoval aj v názvoch niektorých obcí a osád¹; adj. *Palcmanová* < prop. bratia *Palcmanovci*, ktorí v 18. stor. postavili vysokú pec na spracovanie rúd (terajšia *Palcmanová Maša*). V súčasnosti sa nádrž využíva na prevod vody z povodia Hnilca do povodia Slanej a na výrobu vodnej energie (Abaffy – Lukáč, 1991).

Okrem spomínaných nádrží nachádzame v Slovenskom raji aj nádrž *Klauzy* (< lat. *clausus* – uzatvorený, zavretý a názov súvisí s tým, že sa v nádrži zachytávala voda z Bieleho potoka, ktorá slúžila do roku 1950 na splavovanie dreva do Smižianskej Maši, kde bola

¹ Súvislosť nachádzame aj pri hydronyme *Dobšinská Maša* z adj. *dobšinská* – vyjadruje presnú lokalizáciu potoka tečúceho územím, ktoré patrilo k majetku mesta *Dobšiná*. Slovom *maša* sa nazýva pec na výrobu železa. Prvý údaj „*massa*“ pochádza z 1551, keď Ladislav a Štefan zo Štiavnika dali súhlas na stavbu maše a hámra pri Hnilci. Pojem označoval kusové pece, dúchačky, v ktorých sa redukciami sideritov vyrábalo surové železo. V maši sa vyrábala aj liatina. Po zmene technológie výroby začiatkom 18. stor. sa pod mašou rozumela pravdepodobne aj vysoká pec alebo celá železná huta. V 16. stor. sa postavila tzv. maša na spracovanie rúd v osade *Dobšinská Maša*, kde sa okrem baníckych nástrojov vyrábali aj meče na vojnové ťaženia.

vybudovaná hať na jeho zachytávanie) (Petrík, 2006, s. 76). V hospodárskom pláne z roku 1887 sa tvrdí, že umelé jazero vzniklo už v roku 1787 a hrádza bola postavená cca 6 km od jej vtoku do Hornádu. Splavom sa dopravovalo drevo po 14 km dlhej vodnej priepasti na skládku dreva do Smižianskej maše. Dnes slúži nádrž *Klauzy* na chov rýb. Čo sa týka hydronyma *Smižianska maša*, a priori opäť vychádzajúc z apel. *maša* a adj. *Smižianska* < ON. Smižany, zisťujeme silno zakorenenú tradíciu hutníctva v skúmanej oblasti. V roku 1803 dal Juraj Csáky do prevádzky železiareň v časti Maša. Podnik sa skladal z vysokej pece, vykúvacieho hámra a dvoch skujňovacích vyhní. Pohon na chod zaobstarávala voda a v podniku sa vyrábalo železo, liatina a zhutňovala sa ruda z neďalekých spišských baní. Podnik bol v prevádzke do roku 1866 (Žifčák, 1993).

V Slovenskom raji existujú navyše dve menšie účelové vodné nádrže s možnosťou odychu – *Blajzloch* (< apel. *blajz* – koľaj, úzka cesta + apel. *r Loch* – diera) a *Hansjakubova nádrž* (< TN. *Hansjakubova dolina*).

Do tejto skupiny hydroným zaradujeme ešte najmenší onymický objekt – *Občasný prameň*, ktorý sa nachádza v Havranej Skale. Ako už z názvu vyplýva, voda vyviera na povrch len v istých intervaloch. Predpokladá sa, že podzemné priestory tu majú tvar obráteného písmena V a voda začína vytekať až po ich naplnení. Časové intervaly medzi jednotlivými výtokmi nie sú rovnaké, čo súvisí s množstvom zrážok, resp. topením sa snehovej prikrývky. Podzemné priestory sa vyprázdňujú cez sifónový systém, ktorý ústi do výveru prameňa (Petrík, 2006, s. 70).

V. Názvy vodopádov

Motivácii vzniku názvov jednotlivých vodopádov v Slovenskom raji sa už čiastočne venoval M. Považaj (2000) v príspevku *Názvy vodopádov na Slovensku a ich šandardizácia*, pričom vychádzal iba z pomenovaní 21 vodopádov. Naším cieľom je explikácia doposiaľ 50 zozbieraných názvov vodopádov, ktoré sa v širších súvislostiach pokúsime ozrejmiť. Vopred však poznamenávame, že územie Slovenského raja predstavuje vysokú koncentráciu rozmanitých vodopádov, ktoré vznikajú na horských bystrinách, stekajú zo strmých svahov a na krátkych úsekoch prekonávajú veľké prevýšenie. Tieto vody vymyli vo vápencovom podklade početné rokliny, v ktorých sa nachádza hneď niekoľko vodopádov. Ilustrujúcim príkladom je tiesňava **Suchá Belá**, v ktorej sa na prítoku Veľká Biela voda nachádzajú *Misové vodopády* (názov je motivovaný tvarom podložja, ktorý je vymletý padajúcou vodou a pripomína misu), *Okienkový vodopád* (názov podnietilo obrazné apelatívum, pretože vodopád vyteká cez skalné okno), *Korytový vodopád* (pomenovanie je motivované tvarom podložja), *Bočný vodopád* (je motivovaný jeho polohou – do riečiska sa vlieva z ľavej strany) a *Kaskády* (motivantom názvu sa stal kaskádovitý vodopád). Severozápadne od Suchej Belej leží dolina **Zadná diera**, kde nachádzame *Bargerovu roklinu* s vodopádmi, nesúcimi meno po hrabušickom polesnom Gustávovi Bargerovi, ktorý tu nechal vyhotoviť drevený smyk pre ťažbu dreva (Petrík, 2006). Južne od doliny sa rozprestiera tiesňava **Piecky**, v ktorej sú vodopády *Pieckové kaskády* a ich názov súvisí s početnými skalnými stupňami na vodnom toku, cez ktoré prepadá voda vo forme kaskádových vodopádov. Okrem toho, na prítoku Veľkej Bielej vody sa nachádzajú aj *Prednorieckové kaskády* (< TN. Predné Piecky), *Strednorieckové kaskády* (< TN. Stredné Piecky) a *Zadnorieckové kaskády* (< TN. Zad-

né piecky). Svoje miesto tu má aj *Veľký vodopád*, ktorého názov motivovala veľkosť, a *Terasový vodopád*, ktorého vznik pomenovania podnietil terasovitý tvar podložja, ktorý vznikol prepadom stropu riečnej jaskyne vytvorenej vo vnútri vápencového masívu. Južne od tiesňavy sa nachádza rozsiahla roklina **Veľký Sokol**, v ktorej na potoku (Veľký) Sokol sú *Veľký* a *Malý vodopád* (oba názvy sú motivované veľkosťou) a *Malé* a *Veľké kaskády* (motivované veľkosťou po sebe nasledujúcich vodopádov, pričom pri Malých kaskádach veľkosť nepresiahne 3 m). Severovýchodne od Veľkého Sokola sa rozprestiera **Sokolia dolina**, v ktorej na prítoku Bieleho potoka je *Skalný vodopád* (názov motivovaný vodou stekajúcou po skalnej stene), *Bočný vodopád* (motivantom bola poloha toku – do riečiska sa vlieva z ľavej strany), *Vyšný vodopád* (názov je motivovaný polohou), *Sokolí vodopád* (< TN. Sokolia dolina) a napokon najvyšší *Závojevý vodopád* (75 m) (názov je motivovaný dojmom pripomínajúcim obrovský rozprestretý závoj, ktorý vytvára voda padajúca z veľkej výšky a rozprskáva sa o kamene). Severne sa rozprestiera roklina **Veľký Kysel**, v ktorom na vodnom toku Kysel nachádzame *Pawlasov vodopád*, ktorý je pomenovaný podľa JUDr. Jozefa Pawlasa, advokáta a člena výboru Karphataverein v Prešove, ktorý v tejto tiesňave 13. 5. 1926 zahynul a bol prvou známou obeťou Slovenského raja (Petřík, 2006). Svoje miesto tu má aj *Obrovský vodopád* (názov vodopádu bol motivovaný jeho veľkosťou; predstavuje druhý najväčší vodopád v Slovenskom raji), *Bariérový vodopád* (< TN. Bariéra, do ktorej steká zo skalnej steny niekoľko prítokov vytvárajúc vodopád), *Vodopád Ochrancov prírody* (pomenovanie je venované všetkým, ktorí chránia krásy prírody) a *Veľkokysel'ské vodopády* (sú tri a názov vyjadruje príslušnosť k tiesňave Veľký Kysel). Severozápadne od rokliny Veľký Kysel sa rozprestiera tiesňava **Malý Kysel**, v ktorej sa nachádza *Malý vodopád* (názov vodopádu je motivovaný jeho veľkosťou), *Machový vodopád* (pomenovanie súvisí s machovým porastom na skalnej stene, po ktorej vodopád steká) a *Malokysel'ské vodopády* (sú štyri a vyjadrujú príslušnosť k tiesňave Malý Kysel). Na rieke Kysel (v tiesňave **Kysel**) sa však nachádza aj *Barikádový vodopád* (názov súvisí s pomenovaním skalného útvaru Barikáda, ktorý je celý porastený machom a voda po ňom steká v dvoch prúdoch), *Kaplnkový vodopád* (< apel. kaplnka), *Karolyniho vodopád* (názov je dedikačný, vodopád je pomenovaný po jednom z priekopníkov turistiky v Slovenskom raji – M. Karolinym, ktorý dňa 20. 8. 1898 spolu so skupinou prof. M. Rótha a dr. N. Filarského uskutočnil prvý úplný prechod tiesňavou Veľký Sokol) a *Vodopád v Temnici* (< TN. Temnica). Severne od tiesňavy Kysel sa rozprestiera **Kláštorská roklina**, v ktorej sme zistili existenciu vodopádov s dedikačnými názvami: *Vodopád objaviteľov* (je venovaný pamiatke skupiny ľudí, ktorá prvýkrát prešla roklinou zovretou medzi Prielomom Hornádu a tiesňavou Kysel), *Vodopád Antona Straku*, *Kaskády Gustáva Nedobrého* a *Vodopád kartuziánov*, no svoje miesto tu majú aj *Dúhový vodopád* (je motivovaný skutočnosťou, že padajúca voda vytvára pri dopade slnečných lúčov dúhu), *Malý vodopád* (názov súvisí s veľkosťou) a *Machový vodopád* (pomenovanie je motivované tým, že voda padá po skalnej stene obrastenej machom). Vychádzajúc z Kláštorskej rokliny na sever, dostávame sa do oblasti **Čingova**, v ktorej sa vyskytuje *Tomášovský vodopád* (vyjadruje príslušnosť k toku, na ktorom sa nachádza – Tomášovský potok).

Všetky tieto vodopády odvodňovali rieky, ktoré ústili do samotného Hornádu. Na území národného parku Slovenský raj, sa však nachádzajú aj ďalšie vodopády, konkrétne na

jeho južných hraniciach, pričom tieto vodopády už odvodňujú vodné toky ústiace do rieky Hnilec. Konkrétne ide o oblasť **Stratenského kaňonu**, kde sa nachádza *Prvý* a *Druhý Stratenský vodopád*, ktorých motivácia názvov súvisí nielen s príslušnosťou k danej lokalite Stratenský kaňon, ale aj s poradím vodopádu vzhľadom na vzdialenosť od ústia do Hnilca, a takisto aj s poradím, v akom boli pomenované. Ďalej ide o lokalitu **Zajfy**, v ktorej sa vyskytuje *Prvý Zajfový vodopád* a *Druhý Zajfový vodopád*, pričom oba vodopády vyjadrujú poradie, v akom sa nachádzajú na Krčmárskom potoku. Etymológia pomenovania „Zajfový“ určuje miesto výskytu vodopádu, a to v oblasti *Zajfy*. Slovo „zajf“ pochádza zo stredonemeckého výrazu *Seifen* „tok, resp. pomaly tečúci bahnistý potok“. Existuje aj vysvetlenie, že slovo „Sajf“ (< nem. *die Seife* – mydlo) sa používa na označenie potôčikov, tiež označuje vodu tečúcu cez balvany a skaly a vytvárajúcu tak bielu penu ako mydlové bubliny alebo vodu určenú na pranie kovu. Podobné pomenovanie *Seifen* „potok“ sa vyskytuje aj v Sliezske a na Spiši sa mohlo dostať s východonemeckými kolonistami (Zavatzky, 2001, s. 132). Poslednou oblasťou, v ktorej sa nachádzajú vodopády, je **Zejmarská roklina**, kde sa vyskytuje *Nálepkov vodopád* (názov je dedikačný, pomenovaný na pamiatku partizánskeho kapitána Jána Nálepku pochádzajúceho zo Smežian, ktorý pôsobil v osade Biele Vody) a *Prvý Zejmarský vodopád* a *Druhý Zejmarský vodopád*, ktoré vyjadrujú príslušnosť k Zejmarskej roklina, ktorá sa nachádza na južnom okraji náhornej plošiny Geravy, a zároveň poukazujú na poradie, v akom boli vodopády v roklina pomenované.

VI. Hydronymá motivované vlastnosťou toku

Do tejto skupiny sme zaradili názvy vodných tokov, ktorých pomenovanie motivovala **farba** (*Biely potok* < názov podnietili biele kamene na dne koryta a v okolí potoka), **teplota** (*Teplý potok*, *Tepličný potok*, *Mraznica*), **veľkosť** (*Kuruc* < z nem. kurz = krátky), **poloha** (*Spišský potok* < z názvu regiónu Spiš, vyjadrujúc umiestnenie toku z hľadiska územného členenia), **porast** (*Tarnovský potok* < trňový porast v okolí potoka), **stromová vegetácia** (*Olšovec* < podľa jelší vyskytujúcich sa pri brehoch potoka; *Lesnica* < potok preteká cez hustý les), **nestromová vegetácia** (*Záružlie* < názov motivovaný žltokvetovou rastlinou – záružlím, ktoré rástlo pri koryte rieky), **zvieratá** (*Kuvik* < výskyt kuvikov v blízkosti potoka; *Sokolí potok* < v blízkosti potoka sa nachádzali početné hniezda sokolov) a napokon motivantom hydroným boli **aj stavby a iné ľudské diela** (*Poľovnícky potok* < v blízkosti potoka sa nachádzali poľovnícke chaty; *Vlek* < názov bol motivovaný miestom, kadiaľ lesníci sťahovali drevo, vliekli ho, sťahovali ho do vleku).

VII. Nejasná etymológia hydroným

V skúmanej lokalite existujú aj názvy, ktorých motivácia nie je zatiaľ jednoznačne ozrejmená (*Špotov*, *Večet*). Tento jav súvisí so skutočnosťou, že pri starších názvoch došlo k desémantizácii a pri nových názvoch chýba potrebný motivačný činiteľ, teda rozhodujúca skutočnosť, ktorá podnietila vznik daného hydronyma.

Ozrejenie motivačných činiteľov hydroným v povodí rieky Hornád v skúmanej oblasti národného parku Slovenský raj predstavuje nielen čiastkový výstup z výskumu realizovaného v rámci dizertačnej práce, ale aj ďalší krok k objasneniu mnohých hydroným, ktorých motivácia vzniku bola často úzko spätá so spoločensko-politickou skutočnosťou. Z toho

dôvodu sa stalo pre nás určujúcim venovať zvýšenú pozornosť aj analýze mimojazykovej stránky hydroným, ktoré túto skutočnosť dôsledne reflektujú.

Pramene:

Geografické názvoslovné zoznamy OSN-ČSFR. Geografické názvy okresu Spišská Nová Ves. Bratislava: Slovenský úrad geodézie a kartografie 1992. 99 s. + mapová príloha.

Geografické názvoslovie základnej mapy ČSSR 1 : 50 000 z územia Slovenskej socialistickej krajiny. Kartografické informácie. Zv. 8. Názvy neosídlených geografických objektov. Zost. Z. Koláriková – M. Majtán. Východoslovenský kraj. Bratislava: Slovenský úrad geodézie a kartografie 1976. 153 s. + príloha.

Mapy okresov ČSSR. Okres Poprad. 1 : 50 000. Bratislava: Slovenská správa geodézie a kartografie 1969.

Mapy okresov ČSSR. Okres Spišská Nová Ves. 1 : 50 000. Bratislava: Slovenská správa geodézie a kartografie 1969.

Mapy okresov ČSSR. Okres Spišská Nová Ves. 1 : 50 000. Bratislava: Slovenský úrad geodézie a kartografie 1983.

Slovenský raj. Letná turistická mapa. Súbor turistických máp. 1 : 100 000. Bratislava: Slovenská kartografia 1975.

Základná mapa ČSSR : 37-1 Spišská Nová Ves. 1 : 100 000. Bratislava: Slovenský úrad geodézie a kartografie 1984.

Základná mapa ČSFR. 1 : 10 000. Bratislava: Slovenský úrad geodézie a kartografie 1990 – 1992.

Základná mapa SR. 1 : 10 000. Bratislava: Slovenský úrad geodézie, kartografie a katastra 1993.

Literatúra:

ABAFFY, D. – LUKÁČ, M.: Priehrady a nádrže na Slovensku. Bratislava: Alfa 1991. 143 s.

BUZA, M. – HRIC, K. – JIROUŠEK, L.: Potulky Slovenským rajom a okolím. Spišská Nová Ves: Lubafotopres 1996. 84 s.

ĎURČEK, J.: Spiš. Turistický sprievodca. Bratislava: Šport 1979. 200 s. + 1 príloha.

GOÓTŠOVÁ, A.: (Ne)vyjadrenie posesívnych vzťahov v hydronymii Hornádu. In: *Varia XIX*. Zborník plných príspevkov z XIX. kolokvia mladých jazykovedcov. Ed. J. Hladký, Ľ. Rendár. Trnava: Trnavská univerzita – Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV 2010, s. 97 – 102.

HRIC, K. a kol.: Slovenský raj. Turistický sprievodca ČSFR. Bratislava: Šport, slovenské telovýchovné vydavateľstvo 1991. 185 s.

HUŇA, Ľ. – KOZÁK, M. – VOLOŠČUK, I. a kol.: Slovenský raj. Chránená krajinná oblasť. Bratislava: Príroda 1985. 381 s.

KRŠKO, J.: Antroponymá ako motivanty terénnych názvov a hydroným. In: *Acta onomastica XLVII*. Ed. M. Harvalík. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR 2006, s. 326 – 336.

KRŠKO, J.: Motivačné činitele hydronymie z povodia Hrona. In: *Súradnice súčasnej onomastiky*. Zborník príspevkov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie. Ed. M. Považaj – P. Žigo. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2007, s. 227 – 234.

NOVOTNÝ, L. – TULIS, J.: Kras Slovenského raja. Žilina: Správa slovenských jaskýň a Slovenská speleologická spoločnosť 2005. 173 s.

PETRÍK, J.: Slovenský raj. Náčrt histórie a osobností Slovenského raja: udalosti – roky – ľudia. Spišská Nová Ves: Macko 2006. 253 s.

POVAŽAJ, M.: Názvy vodopádov na Slovensku a štandardizácia. In: Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. Zborník príspevkov zo 14. slovenskej onomastickej konferencie. Ed. J. Krško – M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB 2000, s. 273 – 281.

SUPERANSKAJA, A. V.: *Obščaja teorija imeni sobstvennogo*. Moskva: Nauka 1973. 336 s.

ZAVATZKY, G.: Mníšek nad Hnilcom. Sabinov: Dino 2001. 142 s.

ŽIFČÁK, F.: Smižany. Levoča: Modrý Peter 1993. 134 s.

Motivational Factors of Hydronyms in the Slovenský raj (the Slovak Paradise)

In the present paper the motivational factors in the formation of the names of rivers, water reservoirs, springs and waterfalls of the Hornád River in the the Slovak Paradise National Park are analyzed and explained. After defining the geographical features and briefly introducing the historical development of the area, the rich variety of the selected hydronyms of the Hornád and the Hnilec Rivers is considered. Diverse influences that gave rise to the names in question are illustrated and explored, especially with regard to the geomorphological landscape, ethnic structure of the population and a strong tradition of mining and metallurgy. In addition, a detailed analysis of the formation of the names of water reservoirs as well as waterfalls is provided considering the historical development and the pertinent geographical features. Other hydronyms are also dealt with, namely those in which various properties of water bodies, such as their color, size, temperature, location, surrounding vegetation, etc. have operated as the motivational factors.